

L'OVELLA RIPOLLESA: UNA RAÇA EN PERILL D'EXTINCIÓ?

R. BACH;¹ **G. CAJA**²

¹ ASSOCIACIÓ NACIONAL DE CRIADORS D'OVÍ DE RAÇA RIPOLLESA

² GRUP DE RECERCA EN REMUGANTS, DEPARTAMENT DE CIÈNCIA
ANIMAL I DELS ALIMENTS, UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
rabanet@grn.es

Resum

La raça ovina ripollesa és la raça ovina més característica de Catalunya i la que ha arribat als nostres dies en una millor situació i ha resistit els intents d'encreuament i substitució per altres races. El seu paper en el manteniment de la població i el paisatge és molt important. Actualment existeix una opinió generalitzada que els ramats d'ovelles a Catalunya, explotats en règim extensiu i semiextensiu, han entrat en una recessió de la qual no es veu el final. Aquesta tendència podria comportar la desaparició de determinades subpoblacions ovines i, fins i tot, de la mateixa raça ripollesa. L'Associació Nacional de Criadors d'Oví de Rasa Ripollesa (ANCRI), fundada el 3 de desembre de 1987, té entre altres objectius la selecció, la millora i la conservació d'aquesta raça, per a la producció de carn de xai, com també, l'intercanvi de coneixements i d'iniciatives entre ramaders per a fomentar la raça.

Aquest treball pretén, a partir dels censos de la comarca on va néixer la raça —el Ripollès—, i de dades de la mateixa associació de ramaders, realitzar una comparació de la situació i la funció de la raça en un passat proper, en el context actual, així com una projecció de la situació a la qual s'espera que arribi la raça ripollesa en un futur no gaire llunyà a Catalunya.

1. Introducció

Gairebé és impossible recordar una casa de pagès sense el seu ramat d'ovelles, fins i tot les més petites tenien el seu escamot, que pasturava pels voltants de les cases. La carn de xai, la llet per a obtenir recuit, mató i formatge, la llana i també la pell han contribuït a l'alimentació i al benestar no tan sols de la pagesia sinó també de les zones urbanes properes i fins i tot de les grans ciutats. Sense anar gaire lluny en el temps, a la dècada dels quaranta (memòria popular), a les zones rurals el xai era el recurs més freqüent per a menjar proteïna animal. Cal apuntar el gran nombre de persones que vivien a les masies i que pràcticament treballaven a canvi de l'alimentació. També la impossibilitat de conservar grans quantitats de carn més de tres o quatre dies, sobretot a l'estiu, ja que no hi havia electricitat a les cases, feia inviable el sacrifici de vedelles. Els pollastres eren considerats un menjar de festa major i el porc, guardat en forma de curats, d'embotits o de confitats en el greix propi, era el recurs d'emergència davant de convidats imprevistos; situació que compartien amb els conills.

Una altra funció de l'oví era el manteniment de la població a les zones rurals. Per a una casa de pagès era un prestigi tenir un bon pastor i un bon ramat, i contribuïa a la conservació del sotabosc i a mantenir les pendents netes d'herbàcies i matolls, dos factors molt relacionats amb el control dels incendis forestals. Aquests llocs, on l'altre bestiar, com vaques o cavalls, no podien pasturar, eren un valor afegit prou important a tenir en compte a l'hora d'aconseguir un equilibri territorial i una producció ramadera sostenible, idees tant de moda actualment en la boca de tots els estaments polítics.

2. Les ovelles a Catalunya

Si analitzem les dades de Catalunya de 1989 fins a 2006 trobem uns resultats prou desencorajadors. La diferència entre 1989 i 2005 en el nombre d'explotacions mostra un descens de 257 ramats (-6,7 %). Entre 1989 i 2006 hi ha una pèrdua de 426.245 caps (-44,1 %).

3. Les dades d'una comarca

El Ripollès, comarca gironina de 956,2 km² que limita amb la Garrotxa, la Cerdanya i Osona, en els últims cinc anys ha patit una davallada de 4.195 ovelles, que representa un 31,8 % menys d'ovelles. Una de cada tres ovelles ha estat sacrificada o en el millors dels casos ha anat a parar a una altra comarca. La situació és encara més greu si comparem les dades de l'any 2006 amb les del 1989, que tenia un cens de 17.287 ovelles. La diferència llavors és de 8.156 caps, que representa un 47,2 % de pèrdues. Els darrers disset anys la cabanya ovina del Ripollès ha quedat reduïda a la meitat. Dels dinou municipis de la comarca, trobem que en tres d'ells no hi cap ramat i que en dos més hi ha menys de cinquanta ovelles.

La comarca del Ripollès ha passat també per un conjunt de vicissituds fruit de la seva proximitat al país veí, França. De fa molts anys, hi ha hagut la tendència a fer encreuaments de l'ovella autòctona amb races estrangeres: Lacaune, Blanc du Massif Central, Romanov, etc.

Taula 1. Cens d'ovelles a Catalunya

Any	N. d'explotacions	Explotacions			Total d'ovelles
		inactives	<100 ovelles	>100 ovelles	
1989	3.859	—	—	—	965.672
1999	2.846	—	—	—	870.817
2003	4.563	—	—	—	744.403
2004	3.699	734	1.433	1.532	653.398
2005	3.602	706	1.432	1.464	626.410
2006	—	—	—	—	539.427

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del DAR.

Taula 2. Cens d'ovelles al Ripollès els últims cinc anys

Any	1989	2002	2003	2004	2005	2006
Ovelles	17.2871 (100 %)	13.3262 (77,1 %)	12.8952 (74,6 %)	10.7172 (62,0 %)	9.4922 (54,9 %)	9.1312 (52,8 %)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IDESCAT i del DAR.

Aquest fet ha disminuït dràsticament la puresa de la raça ripollesa fins al punt que un treball de recerca de batxillerat va constatar que només un 39,2 % de les ovelles del Ripollès es podien considerar morfològicament ripolleses i dels trenta-quatre ramats estudiats només set tenien més del 75 % d'ovelles d'aquesta raça (Bach, 2005).

4. Un municipi concret

Un exemple que il·lustra la situació per la qual ha passat la ramaderia ovina a Catalunya és la viscuda a Vidrà, municipi de la província de Girona, de 34,45 km², situat en el Prepirineu

Taula 3. Ovelles ripolleses al Ripollès

Ovelles totals	Ovelles ripolleses	Ovelles d'altres races
9.492	3.720	5.772
100 %	39,2 %	60,8 %

Font: Bach, 2005.

Taula 4. Evolució del cens d'oví i de boví al llarg dels anys a Vidrà

Any	Cases amb ramat d'oví	Cens ovelles	Cens vaques
1860	16	1.441 ¹	92 ¹
1943	16	2.061 ²	313 ²
1950	15	3.575 ³	450 ³
2006	2	295 ⁴	1.200 ⁴

1. Declaració a efectes recaptatoris a l'Ajuntament de Vidrà.
2. Declaració al Servei Nacional del Blat de la província de Girona.
3. Dades obtingudes de R. Ayats, pagès de Vidrà.
4. Dades oficials del DAR.

Font: Elaboració pròpia.

a la confluència de les comarques de la Garrotxa, d'Osona i del Ripollès. Històricament, ha estat un poble del Ripollès fins a l'any 1989, quan fou transferit a la comarca d'Osona.

Cal remarcar la poca precisió de les declaracions als serveis oficials: sempre hi havia tendència a disminuir els censos, ja que com més animals es declaraven, més calia cotitzar, i amb la connivència dels funcionaris de torn es feia la vista grossa. Només cal comparar les dades dels anys 1943 i 1950, molt més fiables aquestes últimes, tot i ser la transcripció dels records d'una persona. Després de l'entrada a la UE l'any 1986, els censos són cada vegada més reals. Una altra dada paral·lela a la disminució de l'oví és l'augment del boví, i veiem que si comparem les dades de l'any 1950 amb les actuals l'increment és del 166 %.

5. Les dades d'una fira

L'Hostal del Vilar és un lloc estratègic, pràcticament equidistant de tres capitals de comarca: Ripoll, Vic i Berga. Fa molts anys que el dia 28 de setembre se celebra una fira que fou de les més importants de les contrades en compra-venda de bestiar. L'any 1908, Rossend Serra i Pagès, cronista de l'època, escrivia al setmanari *Puigmal* del Ripollès una crònica d'aquesta fira: «[...] aquesta fira tan típica [...], continua sent la que té més nom per les ovelles [...], temps enrere havia arribat a concorre-hi de 8 a 10 mil ovelles [...]». I referint-se concretament a la de l'any 1908 deia: «[...] Aquest any no ha segut tan concorreguda, degut a que la page-sia en general està be i no te necessitat de desfer-se del bestiar [...]. Es pot calcular que hi han vingut 1.500 ovelles [...]». En l'edició de la fira de l'any 2006 no hi havia cap ovella.

6. Un apunt de transhumància al Ripollès

En el llibre *Records d'un excursionista*, Carles Bosch de la Trinxeria parla que l'any 1860 pujaven a les zones de pastura del pic de Bastiments (prop del Santuari de Núria), comarca del Ripollès, 16.000 ovelles. L'any 2006 no n'hi havia cap.

7. Una associació

ANCRI (Associació Nacional de Criadors d'Oví de Raça Ripollesa), que el desembre d'aquest any complirà el vintè aniversari, ha contribuït des de la seva fundació al manteniment i la millora de la raça ovina ripollesa, amb el suport i l'assessorament de la Facultat de Veterinària de la UAB, del DAR (antic DARP) i de la Diputació de Girona.

Moltes són les línies de treball obertes dins l'ANCRI, de les quals caldria destacar:

- Manteniment de la puresa racial.
- Identificació electrònica de tots els reproductors.
- Informatització de la recollida i del tractament de dades del control de produccions.
- Selecció d'animals per a creixement de les cries i prolificitat de les mares.
- Genotipatge enfront de la tremolor ovina (*Scrapie*) i selecció dels animals resistents.
- Posada en marxa d'un sistema de comercialització de xais d'alta qualitat.
- Col·laboració amb la Facultat de Veterinària de la UAB per a l'elaboració d'estudis relacionats amb la raça.

De la raça ripollesa es parlava als anys noranta de més de 100.000 ovelles, però reconeixent que el cens real era mal conegut (Torre, 1991). Actualment tampoc no es coneixen els cens de tot Catalunya, tot i que els únics animals reconeguts com a ripollesos per l'Administració són els inscrits al llibre genealògic de la raça ripollesa és a dir, 6.083 animals de disset ramaders actius. Per aquest motiu s'ha passat de ser raça de foment a raça de protecció especial (Reial decret 1682/1997, de 7 de novembre, on s'actualitza el Catàleg Oficial de Razas de Ganado de Espanya). Cal dir que el cens d'ovelles ripolleses dins de l'Associació es manté pràcticament inalterat els darrers cinc anys.

8. Conclusions i perspectives

Dels apartats anteriors, podem extreure'n unes quantes conclusions:

- Suport insuficient per part dels estaments oficials. No hi ha hagut implicació clara en el món de l'oví de les distintes administracions. Altres espècies han estat les afavorides per accions de recerca i desenvolupament.
- El cens oficial d'ovelles ripolleses inscrites al llibre genealògic és de 6.083 animals.
- El nombre d'ovelles ripolleses, morfològicament parlant (ANCRI més comarca del Ripollès) és inferior a 9.803.
- Tindria una importància cabdal l'elaboració d'un cens fiable d'ovelles ripolleses a la resta de comarques de Catalunya.
- Disminució del 44,1 % dels cens d'oví a Catalunya entre els anys 1989 i 2006, que en valor absoluts representa la pèrdua de 426.245 caps.

- Disminució del 47,2 % del cens d'oví a la comarca del Ripollès entre l'any 1989 i el 2006, amb un total de 8.156 caps menys.
- Constatació en un municipi concret, Vidrà, que des de l'any 1959 fins avui s'han perdut 13 ramats (89,7 %) i 3.280 ovelles (91,8 %). Resultats que de ben segur es podrien estendre a altres municipis de Catalunya.
- Disminució de la puresa de la raça ripollesa, constatada al mateix Ripollès, on només queden morfològicament qualificables unes 3.720 ovelles (un 39,2 % del cens).
- Desconeixement a Catalunya del cens real d'ovelles ripolleses.
- La pèrdua de l'ovella com a element vertebrador del territori. La desaparició d'un ramat moltes vegades va lligat al tancament d'una masia, ja que els animals que substitueixen les ovelles, les vaques de ventre, no van acompanyats de l'ocupació de la masia per famílies i només se n'aprofiten les pastures.
- Envel·liment dels pastors. El 1999 la mitjana d'edat dels pastors era de 45,4 anys (Milán, 1999) que avui representarien 53,4 anys. Cal fer notar que la jubilació d'un pastor comporta la venda d'un ramat i el tancament d'una casa.

Com a conclusió final, queda palesa la davallada de la cabana d'oví i concretament de l'oví de raça ripollesa, així com el despoblament de les zones rurals lligat a aquest fet, complementat amb un augment desmesurat del boví de carn, que busca subvencions fàcils i comporta un trencament de l'equilibri necessari entre les diferents espècies quant a pastures.

Únicament una actuació clara, contundent i urgent per part de tots els estaments implicats que faci recuperar, d'una banda, la il·lusió i el prestigi perdut als pastors i, de l'altra, una reocupació de les masies abandonades, pot fer que no haguem de lamentar danys encara més greus que els actuals, com són la pèrdua de races autòctones, a més de la pèrdua de qualitat de les pastures per un mal aprofitament i de la pèrdua de massa forestal a causa dels incendis que inexorablement arrasen cada any el territori.

Fomentar l'ofici de pastor i la creació de ramats, protegir les races autòctones i controlar l'equilibri pastoral vaques-ovelles podria tornar a restablir l'equilibri perdut.

Bibliografia

ARXIU COMARCAL DEL RIPOLLÈS, Ripoll, maig 2007, <<http://www.arxiucomarcalderipoll.org>>.

BACH, A. (2005), *Les ovelles ripolleses al Ripollès*, Ripoll, TDR Batxillerat, IES Abat Oliva.

BOSCH, C. (2005), *Records d'un excursionista*, Figueres, Brau Edicions. [Reedició]

CUTRINA, G. (1997), *Ovelles i pastors al Ripollès*, Ripoll, Impremta Maideu.

GUILLAUMET, J.; CAJA, G. (1991), «La raza ovina Ripollesa: Características productivas y organización de la mejora de la raza», *Revista Ganadería*, núm. 7, p. 23-32.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA, Barcelona, maig 2007, <<http://www.idescat.net>>.

INSTITUT NACIONAL D'ESTADÍSTICA, Madrid, maig 2007, <<http://www.ine.es>>.

MESTRE, P. (1999), *La fira ramadera de l'Hostal del Vilar*, Valls, Edicions Cossetània.

MILÁN, M. J.; CAJA, G. (1999), «Caracterización estructural de las explotaciones ovinas de raza Ripollesa en Catalunya», ITEA, vol. 95A, núm. 2, p. 91-107.

SERRA, R. (1908), «La fira de bestiar de l'Hostal del Vilar», *Setmanari el Puigmal*, any II, núm. 49, p. 385-386.

TORRE, C. (1991), *Características productivas de ovejas de raza Ripollesa en pureza y en cruzamiento con moruecos de raza Merino Precoz y Fleischschaf*, Barcelona, Facultat de Veterinària, Universitat Autònoma de Barcelona.

VILARRASA, S. (1981), *La vida dels pastors*, Ripoll, Impremta Maideu.